

DIMÉNY-HASZMANN ORSOLYA

EGY MÚZEUMALAPÍTÓ NÉPTANÍTÓ ÉLETPÁLYÁJA ÉS AZ INTÉZMÉNYTEREMTÉS ÍROTT DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

Jelen tanulmány szempontjából az archívumok, a levéltári és a privát dokumentumok jelentős szereppel bírnak. Michel Foucault gondolatát osztom, miszerint az archívum nem statikus tároló, hanem mozgásban van, egymásra rakódó rétegei párbeszédbe kerülnek, ugyanakkor az archívum épülését, használatát, működését az uralkodó hatalmi diskurzusok alakítják. Ez határozza meg, hogy éppen milyen fajta dokumentumok halmozódnak fel vagy kerülnek előtérbe az adott időben. A kommunizmus mintegy a semmiből írta meg önmagát, kitermelve azokat az iratokat, amelyek legitimálták létét. Számtalan dokumentum született az adott korban, amelyek jóváhagytak, igazoltak, kineveztek, felhatalmaztak, jutalmaztak. Haszmann Pál esetében ez hatványozottan érvényes, hiszen szakmai pályája és életútja szervesen egybefonódik, így az ezekre vonatkozó, a családi archívumban fennmaradt dokumentumok kétszeresen is befolyásolják, illetve meghatározzák a léttörténet és a hivatás beteljesítésének folyamatát. Mi több, a vonatkozó hatósági vagy intézményi döntések kényszerűen módosítják is státusát, munkahelyi tevékenységei elvégzését, ezért is tartottuk fontosnak bemutatni, elemezni az idevágó dokumentumokat, amelyek zömmel túlmutatnak az egyén sorsán, és a kor politikai-társadalmi berendezkedésének működésére is érzékenyen rávilágítanak.

Ha az intézményt mint önálló entitást tekintem, a létrejöttét megalósító egyénre, egyénekre is ráírányul a figyelmem. Ez indokolja a feltevésem, hogy az intézmény története megírható az alapító egyéniségének, élettörténetének, szakmai pályájának vizsgálatával.

Adalékok a csernátoni Haszmann Pál Múzeum történetéhez

■ A csernátoni múzeum tényleges megnyitásának több évtizedes előzményei voltak. Ezek közül a legfontosabb maga a gyűjtés volt. Haszmann Pál tanítói álmóshelyei hagyományokban, tárgyi emlékekben gazdag felső-háromszéki falvak voltak, és azok székely közösségei szívesen bocsátották rendelkezésére az évszázados okmányokat, a feljegyzésre méltó szellemi hagyatékot és az értékes tárgyi néprajzi anyagot. Gyűjteménye egyaránt felölelt őskori leleteket, numizmatikai anyagot, hagyományos mesterségekhez kapcsolódó tárgyakat, népi bútorokat, szőtteket, hímzéseket, népi és díszkerámiát, üvegholmit, ásvány- és kőzetgyűjteményt, okmányokat, könyveket, régi fényképeket, gyászjelentőket, bélyegeket, a gazdálkodás tárgyi emlékanyagát stb. Tudományos igényességgel dolgozta fel a folytonosan bővülő anyagot. Szakkönyvtára azokban az években ritkaságszámba ment. Levélben megkereste és Csernátonba invitálta a kor jelentős néprajzkutatóit, történészeit, régészeit, művészeit, múzeumi szakembereit és mindazokat, akiktől tanulhatott e téren. Mindig arra vágyott, hogy ezt a nagy „kincset” mindenki számára hozzáférhetővé tehesse. Kapcsolatai és ez a vágya vezettek el 1973-ig, amikor a megye akkori vezetőinek segítségével és támogatásával, a Székely Nemzeti Múzeum szakembereinek és sok más személy szakmai és anyagi támogatásával február 25-én, a Damokos Gyula-kúriában¹ és annak közel kéthektáros telkén, a Székely Nemzeti Múzeum egyik külső részlegeként megnyitotta kapuit az érdeklődők előtt az 1999-től nevét viselő múzeum.² Ugyancsak 1973-ban az ő bábáskodása mellett alakult meg a Csernátoni Népfőiskola, de alapító tagja volt a Bod Péter Közművelődési Egyesületnek is, amelynek égisze alatt napvilágot látott a Csernátoni Füzetek közművelődési kiadvány.

Haszmann Pál élettörténete, tanítói és tanári pályafutása, múzeumalapítói tevékenysége

■ Ha az intézményt mint önálló entitást tekintem, a létrejöttét megvalósító egyénre, egyénekre is ráirányul a figyelmem. Ez indokolja a feltevésem, hogy az intézmény története megírható az alapító egyéniségének, élettörténetének, szakmai pályájának vizsgálatával. Annál is inkább, mert az alapító munkásságát folytatták fiai, napjainkban már bekapcsolódtak ebbe unokái, köztük a jelen írás szerzője is. Haszmann Pál gyűjtőmunkája, múzeumalapító szándéka közössége életét is alakította. Életpályájának vizsgálata során a diktatúra működési mechanizmusai is kirajzolódnak, hiszen éppen a vonatkozó időszakban következett be a tényleges múzeumalapítás. Hipotézisem része az is, hogy az életút és a szakmai pálya áttekintése egyben kor- és társadalomtörténet, egy széles látókörű, változatos munkát végző, saját útját járó, de közösségben gondolkodó és közösséget cselekvő, 20. századi értelmiségi sorsának átfogó bemutatása, amely a néptanítók korabeli működéséhez is fontos adalékokat nyújt.

Haszmann Pál életútja a Kommandó melletti Gyulafalván kezdődött 1902. május 20-án. Édesapját, Haszmann Józsefet a vágterek akkori gazdája hívta a településre Budapestről; hogy ne kelljen oda elvinni a mozdonyokat generálózni, inkább műhelyt rendezett be Kommandón, és szakembereket hozatott. Haszmann József ott ismerte meg a székelytamásfalvi Papp Máriát, akit 1901. augusztus 20-án vett feleségül. Haszmann Pál gyermek- és ifjúkora, valamint szakmai felkészülésének időszaka 1902 és 1921 közé tehető. Tanítói pályafutásának

kezdeti időszaka 1921–1934, amikor Kézdkőváron, Zabolán és Páván tevékenykedett mint kántortanító. Szintén a korabeli okmányokból, visszaemlékezésekből tudjuk azt is, hogy zabolai állomáshelyén megalapította a római katolikus dalárdát, amely kiváló díjakat is elnyert a két világháború között, de írott dokumentumok, fényképek tanúsítják, hogy nagy szerepe volt a zabolai sportegylet, sportszövetség alapításában is.³

Jelen tanulmány a Csernátonba való letelepedését követő éveket mutatja be részletesebben. Két dosszié iratainak elemzésére vállalkozik, ezek címkéjét – *Haszmann Pál okmányai, bizonyítványai, kinevezései és Dosar cuprinzând actele învățătorului Haszmann Pál* („Haszmann Pál tanító iratait tartalmazó dosszié”) – maga Haszmann Pál jegyzi, és összesen 153 dokumentum található bennük.

Letelepedés Csernátonban: az utolsó életállomás (1934–1977)

Tanítói pályafutásának legtevékenyebb időszaka: 1934–1950

■ Miután 1933-ban feleségül vette az alsócsernátoni Cseh Idát, Cseh Lajos iskolai igazgató lányát, 1934-ben Csernátonba költözött. Az első dokumentum ebből az évből pályájának már ezt az új szakaszát jelzi. A *Revizoratul Școlar* pecséttel ellátott irat az alsócsernátoni állami elemi iskola igazgatóságához van címezve, 1934. október 15-i dátummal, és az iskola vezetőségét arról értesítik általa, hogy *Pavel Hosmant* a zabolai elemi iskolától áthelyezik Csernátonba Aurel Câmpeanu helyére, aki Zabolára kerül.

A család által nemzedékeken átörökített élettörténetéből ismert adat, hogy 1935-ben eltávolították a tanügyből, két év múlva alkalmazták újra, de csak segédtanítónak. Erre vonatkozó hivatalos irat 1936-ból (augusztus 17-i, sepsiszentgyörgyi keltezéssel) van a családi irattárban, *Revizoratul Școlar al jud. Treiscaune* pecséttel, és azt tartalmazza, hogy a miniszter 116 346/936-os rendelete értelmében továbbra is a tanügyből eltávolítva marad *Haszmann Pavel*. Ezt időben megelőzi egy félbevágott ívlapra gépelt cikk az 1936. augusztus 16-i *Székely Újság*ből, *Vizsgálat indult a szülők ellen, akik a vakációban magyarul tanították gyerekeiket – Cernatul de Jos, augusztus 15.* címmel:

*A keltezésben említett község lakossága között nagy megütközést keltett a hír, hogy a csendőrségre érkezett feljelentés alapján vizsgálatot indítottak néhány szülő és Hászman Pál tanító ellen, aki az illető gazdák gyermekeit a nyári szünidő alatt magánúton tanította. A keltezésben említett falu iskolájában ugyanis egyes „Fajszékely” elemek kezdeményezésére nem tanítják a magyar nyelvet. Így aztán az iskolás gyermekek egyáltalán nem ismerik anyanyelvük szabályait. Ezért volt szükség arra, hogy néhány gazda Hászman Pál volt állami tanító oktatására bízva gyermekeit, hogy legalább a magyar betűvetést megtanulják a kultúrzónában nyakig úszó kis székelyek. Hogy mi lesz a vizsgálat eredménye, ezt még nem lehet tudni, mindenesetre ideje volna, hogy a hatóságokat így hamis vádakkal félrevezető feljelentőkkel leszámoljanak.**

Családi visszaemlékezés a forrása annak, hogy a helyi csendőrök bérelték fel a feljelentőket, két alsócsernátoni székely embert. Az ügy, kivizsgálás után, végül szóbeli elmarasztalással zárult, és lassan, de biztosan elült.

*Mindkét esetben névelírás történt, helyesen: Haszmann. Szerz. megj.

Az 1937-es évből nincs dokumentum. Egy *Certificat de naționalitate*, azaz nemzetiségi igazolvány nyitja az 1938-as év iratainak sorát, január 11-i keltezésel, amelyet *Cseh Ludovic*, azaz Cseh Lajos nyugdíjas tanítónak állítottak ki, aki Haszmann Pál apósa volt.

Az időrendben következő két irat összefügg, mindkettőt a Tanügyminisztérium Háromszék Megyei Iskolafelügyelősége (Ministerul Educațiunii Naționale – Revizoratul Școlar al Județului Treiscaune) adta ki, az alsócsernátoni elemi iskola vezetésének címezve, április 4-i és április 15-i keltezésel. Az élettörténetéből ismert tény az előbbiekből felsorolt iratok megerősítik: 1935-ben elbocsátották a tanúgyból. Csupán a következő két iratból tudunk következtetni arra, hogy mi is történhetett 1938-ban. Az első egy jóváhagyás, amellyel engedélyezik számára, hogy az 1937–38-as tanévben a miklósvári iskolában tanítson, Petrescu Traian helyén, akit áthelyeznek a csernátoni elemi iskolába, a 191 187/937-es számú minisztériumi rendelet alapján. A másik irat ehhez szorosan kapcsolódik, április 15-i keltezésű, és arról határoz, hogy Traian Petrescu véglegesített tanító továbbra is a miklósvári iskolában marad. Mindkét irat utolsó mondata: *Comunicați celor în drept*, azaz: Közöljék az illetékesekkel. Az április 7-i dokumentumot *Pavel Hasman* 1938. április 7-én láttamozta is, *Am luat la cunoștință* (Tudomásul vettem) bejegyzéssel. Az április 18-án keltezett május 2-án írta alá. Ebből az időszakból, de már a következő évből, 1939-ből őrződött meg további két dokumentum, január 12-i és 14-i datálással. Ezek összefüggenek, arról szerzünk tudomást belőlük, hogy helyettes tanítóként Hilibbe kapott kinevezést a jelzett évben.

1940-ben a magyarok ugyanazzal a besorolással vették át a tanítókat, amellyel korábban működtek, ennek ellenére Haszmann Pál aktív szerepet vállalt az iskola újjászervezésében.

Az 1941-es évből 12 dokumentum van a dossziében. Az első egy *Születési anyakönyvi kivonat* 1941. január 8-án kiállított hitelesített másolata, amely igazolja, hogy Haszmann Pál 1902. május 20-án született, római katolikus vallású. Olvasható rajta a szülei neve, foglalkozása, a születését bejelentő személy, valamint az anyakönyvvezető neve. Az utólagos bejegyzések, kiigazítások rovatban az 1933-as házasságkötésének időpontját is bejegyzik: *Megházasodott Cseh Erzsébettel², Alsócsernátonba 1933. augusztus 19-én, házassága 7 szám alatt* – ezt augusztus 29-i dátummal jegyezte be és írta alá az anyakönyvvezető és a jegyző.

Egy 1941. március 3-án az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet által kiállított bizonyítvány igazolja, hogy sikeresen elvégezte az EMGE téli gazdasági tanfolyamát. A következő irat egy Budapesten 1941. március 19-i dátummal keltezett értesítés a M. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől arra vonatkozóan, hogy személyi lapjának 7. pontját hiányosan töltötte ki, ezért a felesége utáni családi pótlékot nem *utalványozhatták*. Az értesítés jelzi annak módját is, hogy miképpen kell kérvényezni a családi pótlékot.

Az 1941-es év okmányainak sorába tartozik az Erdélyi Szépművéses Céh díszoklevele is, amelyet a család nem az irattartó dossziében, hanem kitüntetett helyen, a Cseh-kúria ebédlőjének falán őriz. Az oklevél tartalma szerint: *az erdélyi irodalom iránt tanúsított szeretetéért és áldozatkészségéért az Erdélyi Helikon barátai közé választották, és kéri, hogy ápolja továbbra is azt az elszakíthatatlan lelki kapcsolatot, amely a magyarországi és erdélyi irodalmat egymáshoz fűzi.*

A soron következő két okmány a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter-től származó, Haszmann Pált állami népiskolai rendes tanítóvá kinevező irat és annak hiteles másolata. A másolatot 1942. április 26-án készítették, Háromszék Vármegye Királyi Tanfelügyelőségének pecsétje van rajta.

Egy 1941 és 1944 közötti bejegyzéseket tartalmazó minősítési lap segítségével pontosan végigkövethetők Haszmann Pál addigi állomáshelyei, az általa elvégzett képzések, felkészítők. A minősítési lap első oldala a személyi adatait tartalmazza, utólagos kiegészítéssel szerepelnek rajta a gyermekei, akik 1936 és 1944 között születtek (Magdolna – 1936, Éva – 1937, József István és Pál Péter – 1942, Lajos – 1944). A középiskolai (középfokú) tanulmányait 1913 és 1921 között végezte, összesen négy különböző településen.⁵ Idegennyelvi ismereteiről a dokumentum azt jelzi, hogy ért románul, eléggé jól beszél és ír is ezen a nyelven, és képes tanítani a magyar nyelven kívül románul. Ugyanezen az első oldalon és a nyelvismeretéhez is kapcsolódóan felsorolják az 1941-ig általa elvégzett képzéseket, két román nyelvtanfolyamot, amelyekben Ploiești-en 1924-ben és Câmpulungon 1926-ban vett részt. Ugyanitt van feltüntetve egy gazdasági tanfolyam elvégzése is (1941). Személyi adatai jelzik azt is, hogy nem teljesített katonai szolgálatot.⁶ Az utolsó rovatban ez áll: *1935 november 1. állásomból a románok kidobtak 1938 február 1-én vissza helyeztek állásomba. Az egyes szám első személyű fogalmazásmód arra enged következtetni, hogy a minősítési lap bizonyos részeit maga az értékelt személy töltötte ki, ezt erősíti meg a kézírása is. A négyoldalas lap utolsó oldala, amely a tényleges minősítést tartalmazza, már más kézírással íródott. A lap második oldalán található a szolgálati adatok, amelyek közlik, hogy mikor tett hivatali fogadalmat és esküt, milyen fizetési kategóriába sorolható, van-e lakása, vannak-e két hónapot meghaladó betegeskedései, szabadságai, de még arra is kitérnek, hogy zajlott-e fegyelmi eljárás ellene. Mindezek előre meghatározott rubrikák, ahová szükség szerint írtak be adatokat. Haszmann Pál esetében a következőket: a hivatali fogadalom és eskü dátuma (1940. szeptember 21., 1941. április 26.), a fizetés szempontjából beszámítható szolgálati idő kezdete és a besoroló rendelet száma (1927. március hó 15., 900/1941 M.E, 2X300/1941 V.K.M., ez áthúzva és kiigazítva: 1924. szeptember 1.), az illetményhivatali törzssorszám – V. K. 106 127 –, van-e természetbeni lakása és az milyen helyiségekből áll. A harmadik oldalon a szolgálati táblázat szerepel, 1922 és 1941 közötti állomáshelyeinek pontos kimutatásával. Kiderül ebből, hogy húsz év alatt öt helységben tanított, ezek Kézdivikóvár, Zabola, Alsócsernáton, Hilib, Dálnok. Az első három oldal 1941. május 15-i keltezésű, az első oldalon szerepelnek kiegészítések, a gyermekek születésének feltüntetésével, 1944-ig. A negyedik oldalon, amint már jeleztük, a minősítés adatai olvashatók, ebből kiderül tanítási stílusával, tevékenységével kapcsolatosan, hogy tárgyi tudása alapos, tanításának tervszerűsége tájékozottságra vall, tanítási módszere közvetlen, tanításának eredménye jó, és az eredményt helyesen ítéli meg. A tanórákon végzett nevelői tevékenységéről megállapítják, hogy személyi ráhatással végzi, óráin kívül pedig népművészeti munkát végez. Hozzáteszik: hivatali buzgalma lankadatlan, egyéni és társadalmi magatartása pedig kifogástalan, alkalmas igazgatói állásra vagy más különleges megbízatásra. Ezt a részt kiegészítették azzal, hogy jelenleg, azaz 1942. június 1-jén, amikor a minősítést jegyzik, körzeti iskolafelügyelő.*

A családi levéltár dokumentumai között többször feltűnik származását igazoló irat, amelyekkel Haszmann Pálnak esetenként vagy azt kellett igazolnia, hogy

keresztény, vagy azt, 1945 után, hogy nem németajkú. A dossziében az első ilyen származási igazolvány 1943. január 25-i keltezésű, a Magyar Királyi 24. Székely Határvadász Zászlóalj Parancsnoksága bocsátotta ki. A származási iratokban két nemzedékre visszamenően igazolták a keresztény származást, azaz *nagyszülőig bezárólag tiszta keresztény származású*, jelzi az említett dokumentum. Az 1943-as évből még egyetlen irat maradt fenn, a Marosvásárhelyi Tankezelési Királyi Főigazgató Hivatalának 3762-2/1942/43 számú rendelete, amellyel Haszmann Pált kinevezik Háromszék Vármegye Dálnok iskolakörzetébe, a körzeti iskolafelügyelői teendők ellátására. Ugyanakkor tovább működik tanítóként.

1944-ből 4 iratot találunk. Egy március 19-i Bizonyítvány szerint 1943. december 12. és 1944. március 19. között Haszmann Pál elvégezte a m. kir. téli gazdasági tanfolyamot, ennek nyomán *ezüstkalászos gazda* címet kapott, valamint jogosultságot az ezüstkalász jelvény viselésére. Augusztus 17-én ideiglenes igazgatói kinevezést kap Tusa András áll. népiskolai igazgató tanító helyére, aki huzamosabb katonai szolgálaton van. A megbízólevélben, az új tanév megnyitására való tekintettel, feljogosítják a két alsócsernátoni állami népiskola (az alszegi vagy fűzfalvi elemi iskola és az alsócsernátoni állami elemi iskola) igazgatói teendőinek ellátására.

1945. június 27-i keltezéssel a dosszié kétnyelvű nyomtatványt őriz, *Foai personală / Személyi lap* címmel, amely sűrített pályaképnek is tekinthető. Mivel ekkor igazgatóként dolgozik – tanúsítja ezt a lap aláírása is, ami szintén kétnyelvű: *Pavel Haszmann Pál* –, ő maga töltötte ki személyi lapját, aminek érdekessége az is, hogy utólag rájegyzett adatokat, többek között a nyugdíjpénztári alap befizetéséről. A korábban már itt bemutatott, 1941 és 1944 közötti bejegyzéseket tartalmazó minősítési lapját ez a személyi lap többletadatokkal egészíti ki. Különleges képesítéseiről jelzi, hogy kántor-, tűzoltó-, gazdasági és románnyelv-tanfolyamokat végzett, iskolán kívüli tevékenysége pedig magába foglalja a kántorkodást, a szövetkezeti és faiskola-vezetést, ugyanakkor ifjúsági vezető és tűzoltóparancsnok is. A személyi lap tartalmazza a szolgálati táblázatát és a megszakításokat is. Utóbbiba, az 1935. december 1. – 1938. február 1. időszakhoz bejegyezte, hogy a nyelvvizsga miatt kitétek a tanügyből. A szolgálati táblázat végére bejegyzett adatokat ő maga összesítette, ebből kiderül, hogy az 1921. szeptember 1. és 1944. november 15. közötti munkáéveit áttekintve, 5 év, 6 hónap, 13 nap időszakra nem fizetett nyugdíjalapot. 1945. július 31-i keltezéssel egy román nyelvű munkaigazolás található. Egy, 1945. augusztus 6-án Ganea Ioan és Boér János, a sepsiszentgyörgyi Vármegyei Besoroló Bizottság tagjai által kibocsátott rendelet felkéri Haszmann Pál igazgató-tanítót, hogy a Dálnokban, Kézdiálbisban, Alsócsernátonban és Felsőcsernátonban szerveződő magyar tanítói állások számának megállapítása érdekében keresse fel ezeket a településeket. A nyomtatványon helyet hagytak a román tanügyi megbízott nevének is, és a szövegbe belefoglalták, hogy az illetővel közösen kell megállapítani külön-külön a román és a magyar nemzetiségű, óvoda- és iskolaköteles tanulók számát. Mivel Csernáton magyarajkú település volt, nem volt indokolt a román megbízott kinevezése, így az a rovat üresen maradt. Egy 1945. augusztus 7-i értékelő lap szerint, amelyet román nyelven a megyei tanfelügyelőség állított ki, 1921. szeptember 1. és 1940. augusztus 31. között *Pavel Haszmann* iskolán belüli és azon kívüli tevékenysége jó minősítést érdemel.

1946-ból 9 hivatalos irat őrződött meg, ezek január és október közöttiek, így majdnem az egész évet átfogják. Ezek egyikéből azt tudjuk meg, hogy kinevez-

ték körzeti tanfelügyelőnek, és pontosan tartalmazza a körzeti felügyelő feladatait, elvégzendő munkáit:

[...] A tanév folyamán, április és május havában 1-1 művelődési köri gyűlés is tartassék, mely köri gyűléseknek helye, ideje és tárgytagozata 14 nappal a köri gyűlés ideje előtt bejelentendő a vármegyei magyar Tanfelügyelőségnek. A köri gyűléseken két gyakorlati tanítás tartandó és utána a szokásos részletes bírálat. [...] A múltban elrendelt, délutáni műsoros és a lakosság bevonásával tartott előadások a folyó tanévi köri gyűléseken mellőzhetők, de ahol megrendezésük nem ütközik akadályba, meg is tarthatók.

Egy 1946. április 6-i, Márton Áron püspök aláírásával és pecsétjével ellátott megbízólevélben kántori teendők ellátását bízák rá.

Az 1946-os iratok a magyar iskolák szövetkezeteinek szervezéséről, a szövetkezeti nevelőmunkáról szólnak. Azt tükrözik, hogy Haszmann Pál tevékenyen részt vett ebben.

1947-ből 5 irat maradt fenn. 1948-ból csupán 3 iratot tartalmaz a dosszié.

1949. március 14-i keltezéssel Vargha Béla körjegyző arra szólítja fel az iskola igazgatóságát, hogy a járási főbírói hivatal 493/1949 számú rendelete nyomán, folyó hó 15-e utolsó tanítási óráján az iskolában emlékezzenek meg 1848. május 15-ről és annak jelentőségéről. Nyilvánvalóan elírás a „május”, hiszen a szöveg folyó hó 15-ét említi, ami március. Egy Alsócsernátonban 1949. augusztus 10-én kelt nyilatkozat érintőlegesen kapcsolódik a tanítói pályához, de fontos része Haszmann Pál élettörténetének. A szövetkezeti elgondolás gyakorlatba ültetésével sok terve volt, amelyeket közösségében kívánt megvalósítani. Többek között a feketeribizli-termesztés vagy a vajkészítés, ami a gazdálkodó, állattartó embereknek jó lehetőség lett volna. A nyilatkozatból kiderül, hogy tejfeldolgozó gépet vásárolt. Azt már az áthagyományozódott családtörténet teszi hozzá a témához, hogy valóban belefogott a vajkészítésbe, de ez nem volt hosszú életű. A történelem is beleszólt ebbe, ugyanis az államosítással az emberek jószág és föld nélkül maradtak, a másik ok pedig a székely gondolkodásmódban keresendő, amely óvatosan fogad minden újítást.

A nyilatkozat első mondata szerint:

Alulírott Haszmann Pál jelen nyilatkozással megerősítem, hogy az 1943. március 1-én kelt szerződést a magam részéről érvényben lévőnek tekintem és a megvásárolt tejfeldolgozó eszközöket megtartom. Nevezett eszközök ellenértékét azért nem fizettem ki a mai napig se, mert a felsőcsernátoni lakos Veress József tanító az összegre igényt jelentett be, azon címen, hogy Bolla József tartozik egy darab vadászpuska, 100 drb. töltény és valami lószerszám árával.

Haszmann Pál jó pedagógusi munkájához kapcsolódóan feltétlenül meg kell említenünk, az iskolaszövetkezet intézményének megteremtése kapcsán, hogy az 1948–1954 időszakban beindítja az alsócsernátoni állami iskola mellett működtetett, szegény sorsú tanulók étkezdéjét, amely az egykori római katolikus iskola épületében kapott helyet. Ma közösségi házként működik, és Sylvester kanonokról neveztek el. Itt mindennap meleg ételt szolgáltak fel 35–40 gyermeknek, és a bentlakás is biztosítva volt 10 gyermek számára. Szabó Ilona főzött rájuk, és férje, Szabó János pék sütötte a kenyeret. Állami támogatással és a tehetősebb gazdák segítségével lehetett fenntartani ezt a szolgáltatást.

Tanítói-tanári pályafutásának utolsó másfél évtizede: 1950–1966

■ Az 1950-es évből egyetlen irat sincs. Az 1951-es év egy január 4-i keltezésű, román nyelvű irattal kezdődik, amely az előző évre utal vissza, vagyis azt tartalmazza, hogy *Haszman Pavel*, a község tanítója 1950-ben beszolgáltatotta az összes földjét a néptanácsnak, a felsőcernátoni kollektív megalapításához. Azt is igazolja, hogy felesége, Cseh Ida, aki iskolai titkárként dolgozik, nem rendelkezik semmilyen ingatlanvagyonnal.

A fent idézett irat fejléce jelzi, hogy ekkor már a rajoni rendszer működött, Csernáton Sztálin tartományhoz és Kézdi rajonhoz tartozott.

A következő, 1951. január 15-i keltezésű irat szintén az előző évre utal vissza, és tanúsítja, hogy Haszmann Pál, 1950. november 19-i vizsgája alapján, megszerzte véglegesítőjét. Kézdivásárhelyen bocsátották ki ezt az iratot, Fülöp Coloman, azaz Fülöp Kálmán aláírásával. (Ezekben az években egyre szembetűnőbb, az iratok tükrében is, a család- és keresztnevek elrománosítása.) 1951-ből, január és november hónapokból még négy igazolást tartalmaz a dosszié. A januári magyar nyelvű, a másik három, a novemberiek, már román nyelven íródtak. Ezek mind szorosban a tanítói pályájához kapcsolódnak. A január 16-án kelt igazolás arra tér ki, hogy Haszmann Pál ig. tanító, mint az alsőcernátoni népiskola fizika-kémia, természetrajz szakos oktatója, a 61152. számú munkakönyv tanúsága szerint, 30 éve dolgozik a tanügyben, a fizetési jegyzék VIII/1 kategóriájában szerepel, havi 9776 lej fizetéssel és 519 lej adóval. A november 18-án kelt igazolás megismétli a fizetésére vonatkozó információkat román nyelven. A következő két, román nyelvű igazolás november 10-i, abból az időből, amikor tanítóként dolgozott Alsőcernátonban, azaz 1934. október 17-től 1936. december 1-ig, valamint 1938. február 1-től 1939. január 1-ig.

1952-ből csupán 2 irat maradt fenn, az egyik július 30-án Kézdivásárhelyen kelt, augusztus 1-jén Csernátonban iktatott végzés, amellyel ismét felfüggesztik, azaz menesztik állásából, a másik pedig egy ceruzával általa írt, hatoldalas levél a néptanács végrehajtó bizottságához. Az elbocsátó határozat szerint a végrehajtó bizottság 6731/1952-es döntése alapján függesztik fel állásából, augusztus 1-től. Erre válaszként írta az említett levelet, amelynek piszkozata részben megőrződött a családi hagyatékbán. Egy vagy több oldal hiányzik belőle. A hat fennmaradt ív lapon életének rövid összefoglalása, története olvasható, ugyanakkor kéri, vizsgálják felül osztályellenségge nyilvánítását, és érvekkel indokolja, miért nem az. *Tekintettel, hogy az igazi okot, amiért ez történt, nem tudom, azért az esetleges pontokat, ami miatt azzá tehetnek valakit, sorra veszem – fogalmaz levelében.*

Tanítói munkája mellett Haszmann Pál a múzeumi gyűjtőmunkáját is következetesen folytatta. Ezt erősítik meg a Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei is az 1945–1955 időszakból, amelyeket Boér Hunor dolgozott fel, megállapítva a jelzett periódusról:

„Az 1945–55-ös évtized eseményekben gazdag korszak, amikor a SzNM-ban⁷ és környezetében egy közösségéért felelős elitet a helyén talál a történelem. A világháború végi harci cselekményeket és a században már harmadik főhatalomváltást a kommunista rendszerváltás követi, államosítás, leplezetlen sztálini totalitarizmus, mindez a romániai kommunizmus nemzeti és moszkovita vonalának hatalmi harcával a háttérben. A romániai magyar baloldal mind jobban beszűkülő mozgástérrel, de betölti ekkori hivatását, a lehetőségekhez mérten igyekezik jobbjai közösségük érdekeit képviselni. Mire pedig a szektás szélsőbal a magyar balolda-

lon belül is diadalmaskodik, Sepsiszentgyörgyön az 1952-es területi közigazgatási reform nyújt újabb túlélési lehetőséget, az itteni, megerősödő magyar többségű rajonnal és a több tekintetben valóban magyar jellegű Magyar Autonóm Tartományhoz kerüléssel. Az időszak lezárása az 1956-os eseményeket megelőző oldódás. Az igazi sztálinizmus a magyarországi forradalom után következik el Romániában, de ez már egy megszilárdult, kiépített sündisznóállásban élő, lélegző intézményt talál. A múzeumot illetően az évtized legjelentősebb forrása az 1945–1955-ös igazgatóválasztmány és ügyvezető tanács, majd az azokat követő, szerepüket átvállalni-átmenteni próbáló ún. nagy- és kis munkakollektíva gyűléseinek a jegyzőkönyvsorozata, még későbből az ún. tudományos tanácsi gyűléseké.” (Boér 2004: 162–163.)

A következő irat, amelyet beemelünk az elemzésbe, már Haszmann Pál tanítói dossziéjából, 1955-ből származik. Február 21-i keltezéssel Marosvásárhelyen írták, Bugyi Pál elnök választlevele, a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa Tanügyi Osztályának Pedagógiai Kabinetje részéről. Arra enged következtetni, hogy Haszmann Pál bizonyos javaslatot tehetett, a levélíró ezzel kapcsolatosan elnézését kéri, hogy késve válaszolnak, valamint elismeri, hogy Haszmann javaslata jó, de a Minisztertanács már gondoskodott „ilyen értelmű határozatról”. A következő mondat némileg utal a javaslatra, arra, hogy ez a kollektív gazdaságok, intézmények, üzemek melletti iskolákra vonatkozik. Az is kikövetkeztethető, hogy a javaslat országos, központi hatókörű, ezért a tanügyi osztály tanulmányozza, és a helyi viszonyoknak megfelelően az Oktatásügyi Minisztérium felé továbbítja.

1955-ből még 3 irat maradt fenn. Egyik egy román nyelvű végzés augusztus 15-i dátummal: Haszmann Pált a felsőcsernátoni hétosztályos iskolából áthelyezik az alsócsernátoni hétosztályos iskolába, arra hivatkozva, hogy Felsőcsernátonban megszűntek állások, ezért a pedagógusokat át kell csoportosítaniuk. A következő értesítés ehhez kapcsolódik, a kézdi rajoni néptanács tanügyi osztálya magyar nyelven bocsátotta ki, és az áll benne, hogy a Magyar Autonóm Tartományi Néptanács Tanügyi Osztálya 259. számú rendelete értelmében, folyó év szeptember 1-i hatállyal tanári minőségben áthelyezik az alsócsernátoni hétosztályos iskolába, havi 600 lej bruttó fizetéssel. 1955-ből még egy, tanári munkájáról szóló jellemzést őriz a dosszié. Ekkor természetrajzot tanított. A november 25-i keltezésű dokumentum szerint:

„[...] Tanítását a szemléletesség jellemzi. Sok szemléltető eszközt készít. Az önképzésre gondot fordít. Kartársainak minden alkalommal megadja a segítséget. Hibája, hogy nem látogatja meg az alsótagozat tanerőit, hogy meggyőződjön az adott segítség alkalmazásáról. A növendékeket kommunista szellemben neveli. A fegyelem terén engedékeny a növendékekkel. [...]”

1957-ből csupán 2 irat maradt fenn, egyik egy *Adeverință*, azaz igazolás, amely tanúsítja, hogy felesége, Haszmann Ida elvtársnő a felsőcsernátoni iskola titkárnője, havi 250 lejes bruttó fizetéssel. Az igazolást Csernátonban bocsátották ki november 21-én, munkahelyi célokra. A másik dokumentumot október 25-én, Kézdivásárhelyen a Rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottságának Rajoni Műemlékvédő Bizottsága bocsátotta ki, egy *Különleges Megbízólevél*, amelyben Haszmann Pál tanítót feljogosítják, hogy Kézdivásárhely városban és a rajon területén foglalkozzék a múzeumi tárgyak összegyűjtésével. *Üzemek és intézmények vezetői és rajonunk területén lakó állampolgárok kötelesek minden segítséget megadni az anyagok feltárásában és átadásában* – olvasható a dokumentum-

ban, amelyet Kövér Lajos végrehajtó bizottsági titkár és Gyergyai Ferenc, a műemlékvédő bizottság elnöke írtak alá. 1958-ból a Magyar Autonóm Tartomány Kézi Rajoni Néptanácsa Tanügyi és Műemlékügyi Osztályának levelét őrizi a dosszié, ebben értesítik Haszmann Pál tanítót a kétéves tanárképző tanfolyam nyári látogatási időszakairól és arról, hogy a képzést magyar tannyelvű iskolákban tanítók számára Kolozsváron rendezik meg. 1958. november 25-i keltezésel munkaigazolás szerepel a dossziében, december 8-i, 9-i és 18-i datálással pedig diploma, születési és házassági anyakönyvi kivonat másolatai, összesen 8 irat. Ehhez az iratcsomóhoz kapcsolódik két, 1959. január 20-án kiadott munkaigazolás. Egy, 1959. január 22-én Ágoston József iskolaigazgató által aláírt elismervény jelzi azt is, hogy ezek az iratok a munkakönyv kiállításához szükségesek. Az elismervény összesen 16 dokumentumot sorol fel, igazolva, hogy Haszmann Pál azokat átadta, az igazgató pedig átvette. 1959. január 23-ról van még egy kinevezés, amelyet a Községi Néptanács Végrehajtó Bizottsága adott ki, és értesítik benne, hogy kinevezik a tűzeseteket megelőző alakulatok bizottságába. Egy 1959. augusztus 28-i végzés szerint átsorolják a II/4-es fizetési osztályba. Egy október 29-i igazolás tanúsítja, hogy 1957 és 1959 között elvégezte a kétéves tanárképzőt földrajz-kémia képesítéssel.

Ezekben az években megnő a jellemzések, véleményezések és munkaértékelők száma. Egy december 28-i véleményezés zárja az 1959-es évet. Ebben így fogalmaznak róla:

„Az elvtárs komolyan foglalkozik az önképzéssel. Ezt igazolja az, hogy 52 éves korában, 36 éves szolgálat után is képes volt a 2 éves tanárképzőn részt venni és eredményesen vizsgázni. [...] Nagy gondot fordít a szemléltetésre. Ennek érdekében felhasználja az iskola tulajdonát képező eszközöket és a saját készítményű eszközöket is. Sok szemléltető képet, albumot és preparátumot készít az oktatás színvonalának emelése érdekében. Ezeket az eszközöket a kollégáinak is szívesen a rendelkezésére bocsátja. Jó rajzoló tehetségét is az oktatás szolgálatába állítja. [...] A mezőgazdasági ismeretek tanítása során arra törekszik, hogy a tanulók a fejlett agrotechnikai módszereket elsajátítsák. Beszéde, előadása leköti a tanulók figyelmét.”

Azt is jelzik, hogy bekapcsolódik a kultúrotthon munkájába, a dalárdában szólamvezető, ugyanakkor része volt a dalárda megalapításában is. Vezeti a kultúrotthon agrotechnikai körét, ahol komoly eredményeket értek el. Az agitációs brigád felelőseként két alkalommal ő maga állította össze a műsort. Rajzoló készségét a színjátás terén is kamatoztatja, legtöbbször ő készíti a díszletet a darabokhoz. 1958-ban betanította a *Fecskeszárnyú szemöldök* című színdarabot. A gépelt, egyoldalas véleményezés kitér hibáira is, eszerint kevés látogatást tett a tanulókkal a helyi kollektív és állami gazdaság egységeiben, ismereteik felmérésekor nem minden esetben ad jegyet, sok esetben nem eléggé kitartó.

A betűvetésen kívül Haszmann Pál például gyümölcsszemzésre, oltásra, szőlőmetszésre, méhészetre, fafaragásra, a fa művészi megmunkálására is oktatta diákjait. Szemléltetési céllal gyűjtötte az ásványokat, kőzeteket, és jelentős lepke-kollekcióval, bélyeggyűjteménnyel stb. is rendelkezett. A mezőgazdaságtól az egészségügyi problémáig minden kérdésben lehetett hozzá fordulni. Annak a néptanítónak a típusát képviselte, aki nemcsak a pedagógia európai szellemű művelője, hanem a techné embere is. 1966-os nyugdíjazása után rajzot, kézimunkát tanított az iskolában, már akkoriban kézműveskedett a gyerekekkel, a

csuhé- és fűzfafonástól, a seprűkötéstől kezdve a fafaragásig nagyon sok fogást sajátított el a tanítványaival.

Gyűjtés, múzeumalapító gondolatok

■ A gyűjtőszenvedély még kisgyermekként, Kommandón „megfertőzte”, ahol az egyik anyagraktárosnak kitömött állatai voltak, a főkönyvelő fiának pedig régi érem- és pénzgyűjteménye. Ezek az élmények arra ösztönözték, hogy összegyűjtse a régi, szép tárgyakat. Körülbelül 10 éves korában már egy „múzeuma” elégett Székelytamásfalván. Nagymama a sütő padlását adta neki oda a „kincsek” tárolására, és egy karácsony szombatján a „múzeum” a kalácssütés áldozatává vált. Régészeti érdeklődése révén már az 1940-es években⁸ kapcsolatba került dr. Székely Zoltánnal, a Kovászna Megyei Múzeum igazgatójával, és részt vett a jelentős csernátoni régészeti ásatásokban. A műemlékvédelem terén is jelentős tevékenységet folytatott. A pusztuló értékek megmentésére, megőrzésére nem spórolt sem időt, sem fáradságot, állandóan erre buzdítva környezetét is.

Fia, Haszmann Pál Péter elmondása szerint Haszmann Pál érdeklődése az ásatások és a régészet tudománya iránt az apa kisgyermekkoráig vezethető vissza. Nyitott szemmel járva, Székelytamásfalva, Szörccse települések belterületén és határában gyűjtögette a szántások után felszínre került cseréptöredékeket, bronz- és vastárgyakat, minden leletanyagot, amit réginek vélt. Zabolai állomáshelyén és annak környékén ugyanezt tette. Jánó Mihály művészettörténész említi visszaemlékezésében a következő összefüggést:

Egyébként nemrég került a kezembe Kelemen Lajos naplója, és érdekes, hogy Kelemen Lajos, a nagy erdélyi magyar történész, aki évtizedeken keresztül írt naplót, és naplójában szinte minden kortárs ember előfordul, aki a múzeumi gyűjtésben részt vett, irattárakat rendezett, vagy gyűjtött régi dokumentumokat, adott helyen, talán a harmincas évek végén, megemlíti Pali bácsi nevét, hogy Zabolán gyűjtött, hogy felhívta, talán levelet is írt neki, hogy gyűjt régi dokumentumokat, és Kelemen, aki tulajdonképpen az erdélyi magyar nagy történelmi levéltárat létrehozta, nyilván, biztatta a falusi tanítótársát, hogy gyűjtsön, és valószínűleg ezzel óriási lendületet adott Pali bácsinak ezen a téren.⁹

A gyűjtőmunkát az 1930-as évek elejétől folytatta Alsó- és Felsőcsernátonban és a környező településeken. Hamar híre ment az érdeklődésének, az emberek a földmunkálatok során (házalapásás, szántás) talált tárgyakat, cseréptöredékeket, kőbaltákat, háló- és orsónehezékeket stb. szívesen ajándékozták „a tanító úrnak”. Ilyen alkalmakkor felvilágosította az adományozót, hogy az edénytöredék őskori, két- vagy háromezer éves, az akkoriban a vidéken élt emberek használati tárgya, edénye, szerszáma vagy fegyvere volt. A községben fellelhető egykori településhelyeket papírra, térképre rögzítette, és amatőr régészként igyekezett felhívni a hivatásos régészek figyelmét arra, hogy érdemes lenne bizonyos helyeken kutatniuk. A Nánássy Róbert tagja nevű földterület ontotta magából a bronzkori cseréptöredékeket, a bronztárgyakat. Dr. Székely Zoltán biztatta, hogy továbbra is járjon nyitott szemmel, gyűjtögesse a régmúlt idők emlékeit, hiszen ezáltal nagy szolgálatot tesz a régészettudománynak. E tevékenysége fűzte szorosra baráti és szakmai kapcsolatát muzeológusokkal, szakemberekkel, így a székelykeresztúri dr. Molnár Istvánnal és dr. Székely Zoltánnal is. Ezek a kapcsolatai vezettek el oda, hogy 1973-ban, kedvező döntést követően, megnyílhatott a csernátoni múzeum, mondhatni, élete legnagyobb megvalósítása, amelyet feleségével, Haszmann Pálné Cseh Idával gazdag történelmi és néprajzi gyűjtemé-

nyükből hozott létre. Több mint 8000 tárgyból álló magángyűjteményüket azzal a kikötéssel ajánlották fel a megyei múzeum vezetőinek, hogy ezt a törzsanyagot semmilyen körülmények között ne lehessen Csernátonból elvinni és más gyűjteménybe beolvasztani. Fontos záradék a fentiek mellett az a kitétel és elvárás, hogy a múzeum anyagának gondozói elsősorban a család tagjai közül és annak leszármazottjaiból kerüljenek ki.¹⁰

Haszmann Pál tagja volt az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületnek, az Erdélyi Szépművészeti Céhnek, tanítói, tanári tevékenységét számtalan díjjal és kitüntetéssel ismerték el. Néprajzi és falutörténeti írásait a *Megyei Tükör*, az *Aluta*, az *Iffjúmunkás*, a *Falvak Dolgozó Népe*, a *Művelődés*, a *Hét*, a *Tanügyi Újság* és az *Előre* közölte. Csernáton község helyneveiről és neves családjairól készült munkáit, a községről írt monográfiáját kéziratban hagyta hátra. Csernátonban hunyt el 1977. szeptember 13-án.

■ JEGYZETEK

1. A Damokos Gyula-kúria a Felszegen található udvarházak közül a legmutatósbab. A telek középre építeték, valamikor szép park vette körül. 1970-ben a szentkatolnai állami gazdaság birtokolta a parkot, a kúriát, amely a végnapjait élte. Hányatott sorsa az 1949-es államosítással kezdődött. 1949 és 1971 között az épületet gabonarakárként, szülőotthonként, alkalmi munkások lakásaként hasznosították, volt ezenkívül a mezőgazdasági munkálatokban részt vevő katonák szállása, majd az 1960–1968-as években disznóhizlaldává zárlatolták, ekkor került végveszélybe. Az épület pusztulásnak indult, mígnem 1971–1972-ben Király Károly, a megye vezetője művelődési célokra, egy múzeum létrehozására átadta az épületet, és a már beleköltözött traktorállomás számára más helyet jelölt meg. D. Haszmann Orsolya: *A csernátoni Haszmann Pál Múzeum*. Székely Nemzeti Múzeum – T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2013. 17.
2. Kovászna Megye Tanácsának levéltára őrzi a névadó ünnepség teljes dokumentációját. Eszerint Kovászna Megye Tanácsának 1999. október 21-i ülésén hozott, 39/1999-es határozata hagyja jóvá azt, hogy a Székely Nemzeti Múzeum csernátoni külső egysége felveheti a „Haszmann Pál Múzeumrészleg” elnevezést. A döntést azzal is indokolják, hogy abban az évben van a múzeumalapítás 25. évfordulója. Orbán Árpád megyei tanácselnök jegyzi a dokumentumot, a határozat végrehajtásával Riti Olivér műépítéssz, a testület alelnökét bízza meg. A határozatot kísérő, előkészítő és megalapozó dokumentációban referátumot találunk (amely részletesen és érvekkel alátámasztva ismerteti a múzeumalapító id. Haszmann Pál életútját és munkásságát, amely nélkül, amint fogalmaznak, nem jöhetett volna létre az egyedi múzeumi gyűjtemény), valamint több szakbizottsági pozitív véleményezést. A dokumentációba belefoglalták az alapításkor megfogalmazott fontos záradékot, miszerint a gyűjtemény nem költöztethető el, és nem olvasható be más gyűjteménybe. Az iratcsomó érdekessége, hogy, a határozattól eltérően, mind a referátum, mind a véleményezések a „Haszmann Pál Múzeum” elnevezést javasolják – vélhetően a fölös ékezet gépelési hiba a teljes dokumentációban –, amely – helyes változatban: Haszmann Pál Múzeum – ma is az intézmény használatos, bevett elnevezése. MT levéltára: 4-es számú dosszié, amely magában foglalja a 1999. október 21-i gyűlés anyagát. Határozatok: 34–39. 112–119.
3. D. Haszmann 2013. 12.
4. Cseh Ida volt a felesége, névelírás történt, valószínű, hogy az Elidából fordíthaták vissza tévesen Erzsébetre.
5. 1913 és 1917 között a kézdívasárhelyi Állami Királyi Polgári Fiúiskolában, 1917 és 1919 között a székelykeresztúri Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetben, 1919–1920-ban a sepsiszentgyörgyi Református Tanítóképző Intézetben, míg 1920–1921-ben a csíksomlyói Római Katolikus Tanítóképző Intézetben tanult. Tanítói oklevelét 1921. június 21-én, kántori oklevelét a csíkszeredai római katolikus tanítóképzőben 1923-ban szerezte meg.
6. A sokgyermekes családapákat a háború első éveiben nem vitték a frontra, de besorozták, nyilvántartásba vették.
7. Székely Nemzeti Múzeumban.
8. Egy 1944-es iratban Székely Zoltán régészeti tevékenységére és Haszmann Pálra történő utalást is találunk: [...] Csernátonba, Torjára száll ki, itt a katolikus temető mellett római kori sáncokat feltételez; aug. 1-jén a baróti castrum után nyomoz, az almási barlanghoz is eljut. Júl.: Haszmann Pál, a későbbi csernátoni múzeumalapító jelentkezik leletekkel. Boér Hunor: *A Székely Nemzeti Múzeum vezetőségi jegyzőkönyvei, 1945–1955*. Acta Siculica 2004. 3. 161–295.
9. Vö. D. Haszmann Orsolya: *Szelíd mosolyod immáron örök...* Dokumentumfilm Haszmann Pál (1902–1977) emlékére. Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton, 2012.
10. Vö. az 1973. február 20-án, Csernátonban kelt és az adományozók, id. és ifj. Haszmann Pál, Haszmann Ida, Haszmann Lajos, Haszmann József, valamint a Kovászna Megyei Kulturális és Szocialista Nevelési Bizottság elnöke, Oprea Iolanda és a Kovászna Megyei Múzeum igazgatója, dr. Székely Zoltán által aláírt adományozó levéllel.